

STATEN ER EN DØDELIG GUD

Af Mikkel Flohr

Danskerne er et af de mindst religiøse folkefærd i verden. Alligevel deler de fleste af os en forestilling om et almægtigt og allestedsnærværende væsen, nemlig den suveræne stat. Og det er vi ikke alene om. Faktisk er hele det internationale politiske system bygget op omkring den samme politisk teologiske forestilling. FN anerkender 193 suveræne stater, hvis magt og territorie strækker sig over hele planeten og når ud til hele verdens befolkning på den ene eller den anden måde.

Det lyder måske mærkeligt. Altså, de fleste af os kender jo staten – eller tror i hvert fald, at vi gør det – som en ret håndgribelig størrelse, hvis forskellige institutioner spiller en rolle i stort set alle dele af vores liv.

Men så snart man begynder at række ud efter staten, bliver det straks mere forvirrende og komplekst. For selvom diverse institutioner og individer repræsenterer eller handler på vegne af staten udgør de den ikke som sådan. Deres autoritet og handlinger henviser altid til en bagvedliggende figur, den suveræne stat, der altid er lige uden for rækkevidde.

Det er denne forestilling, der binder alle disse institutioner sammen og legitimerer dem. Uden forestillingen om den suveræne stat ville Folketinget blot være flotte, gamle lokaler, der huser en diskussionsklub primært for forhenværende medlemmer af ungdomspolitiske partier og statskundskabsstuderende og politiet ville være en bande blandt mange andre.

Forestillingen om den suveræne stat kan kun eksistere i den udstrækning, at vi alle sammen tror på den og behandler dens institutioner som om de repræsenterede et underliggende almægtigt og suverænt subjekt. Men det betyder ikke, at den bare er en illusion eller ren overtro, der bare kan ignoreres. Vores fælles tro på og deltagelse i denne forestilling, giver den en mærkværdig form for praktisk eksistens, hvorved dens institutioner kan fremstå og fungere som om de rent faktisk udgjorde et transcendent og suverænt subjekt. På den måde er staten på en og samme tid illusorisk og virkelig; allestedsnærværende og uendeligt fjern, almægtig og samtidig uendeligt svag.

Vores forestilling om den suveræne stat minder på mange måder om tidligere tiders forestilling om Gud. Og det er ikke helt tilfældigt. Den stammer nemlig fra den kristne forestilling om en almægtig Gud, der transcenderer og regerer vores verden fra det hinsides.

Men hvor Gud for længe siden blev erklæret død af Nietzsche og religionen ikke længere har nogen nævneværdig betydning for vores daglige liv, lever forestillingen om den suveræne stat i bedste velgående og effekterne kan mærkes i stort set alle aspekter af vores fælles liv.

Hvordan skal vi så forstå staten?

I min afhandling forsøger jeg at bevæge mig ud over vores kollektive politisk teologiske tømmermænd, for bedre at forstå den moderne stats jordiske eksistens. Men det kan man ikke gøre uden samtidig at analysere denne politiske teologi og dens betydning for den moderne stat.

Min afhandling handler altså om den moderne stat eller, nærmere bestemt, forestillingen om den som et transcendent og suverænt subjekt, altså en entitet der står udenfor og udøver absolut magt over samfundet; en forestilling, der, på trods af sine åbenlyse begrænsninger, fortsat dominerer både den akademiske litteratur og den offentlige debat.

Jeg kalder denne forestilling om staten for *politisk teologi* på grund af dens historiske rødder i teologien såvel som dens helt grundlæggende struktur, der ophøjer staten til den plads Gud plejede at indtage og derved fordrejer vores forståelse af den moderne stat.

Den historiske del af min afhandling viser, hvordan begrebet om statssuverænitet opstod i en europæisk sammenhæng, gennem den gradvise sekularisering og transformation af kristendommens grundlæggende forestilling om en transcendent og almægtig Gud, der ”virker alt i overensstemmelse med sin egen vilje.” Den forestilling migrerede via kirken til den politiske tænkning efter Reformationen, hvor den blev brugt som en model til at forstå de tidlige europæiske statsapparater under betegnelsen statssuverænitet. Forestillingen om staten som et suverænt subjekt, der transcenderer og regerer samfundet, bibeholdt teologiens struktur uafhængigt af religionen og kom derved til at udgøre en selvstændig politisk teologi.

Den første moderne formulering af idéen om den suveræne stat finder man i den franske tænker Jean Bodins *Seks bøger om republikken* fra 1576, hvorfra idéen hurtigt spredte sig og blev grundlag for tidlig moderne politisk tænkning og praksis, promoveret af konger og andre magthavere, som et ideologisk alibi for deres magt og sidenhen kodificeret som grundlag for vores internationale politiske orden med Den Westfalske Fred i 1648.

Jean Bodin lagde ikke skjul på det teologiske i forestillingen om den suveræne stat, som han beskriver som "et jordisk billede af Gud" og den engelske politiske filosof Thomas Hobbes beskriver ligeledes den suveræne stat som en "dødelig gud" i sit hovedværk *Leviathan* fra 1651.

I dag har vi stort set fortrængt dette teologiske ophav og idéen om suverænitet er blevet helt grundlæggende for, hvordan vi forstår den moderne stat. Den definerer så at sige dens "statslighed." I en international sammenhæng anerkendes stater ud fra forestillingen om deres absolutte og uafhængige magt over et givent territorium og i en national kontekst er det også idéen om staten som et suverænt subjekt, der organiserer og opbygger diverse offentlige institutioner og befolkningens deltagelse i dem til en højere enhed.

Den politisk teologiske forståelse af den moderne stat som et suverænt subjekt er imidlertid misvisende. Og det kan næsten ikke være anderledes, når man bruger teologisk tankegods til at prøve at forstå vores verden. Staten er ikke transcendent. Dens praktiske eksistens udgøres af selvsamme institutioner og samfund som den siges at transcender og som sådan kan statens magt over dem heller ikke forstås som absolut. Der eksisterer ingen transcendent og suveræn magt uden for teologien. Som sådan kan politisk teologi ikke gives os en ordentligt forståelse af den moderne stat.

Men samtidig kan den moderne stat heller ikke forstås uden at tage højde for denne politiske teologi. Staten kan ikke bare reduceres til summen af dens institutioner, da de lige præcis organiseres og animeres af *idéen* om, at de udgør en del af, og styres af, et transcendent og suverænt subjekt, der er mere end summen af sine dele. Og det er den samme idé, der understøtter og opretholder resten af befolkningens deltagelse i og lydighed overfor disse institutioner og derved, i sidste ende, gør det muligt for disse institutioner at fremstå og fungere som om de rent faktisk udgjorde et suverænt subjekt, der transcenderer og styrer resten af samfundet.

På den måde har politisk teologi en central betydning for den moderne stats jordiske eksistens, der ikke bare kan ignoreres. Studiet af den moderne stat må derfor inkorporere en kritisk analyse af den politiske teologi.

En forståelse af den moderne stat kan ikke basere sig på politisk teologi, men den kan heller ikke bare ignorere den og begrænse sig til statens institutionelle organisation. Selvom staten tydeligvis ikke transcenderer dens institutioner eller samfundet, eller udøver absolut magt over dem, eksisterer

den i selve idéen om den suveræne stat og de institutioner og praksisser denne idé binder sammen og legitimerer.

Disse refleksioner viser behovet for en kritisk analyse, der hverken tager idéen om den suveræne stat for pålydende, eller afviser den som en ligegyldig illusion, men i stedet tager samspillet mellem politisk teologi og de institutioner, der udgør statens jordiske institutioner seriøst. Og det er hvad jeg har gjort i min afhandling.

Afhandlingen består af to dele: En historisk og en analytisk. I den første del gravede jeg mig ned i støvede gamle politiske og religiøse tekster, dekretter og traktater fra middelalderen og fremefter, for at spore den politiske teologis udvikling frem til i dag. I anden del af afhandlingen udviklede jeg en ny teori om og forståelse af den moderne stat på baggrund af en kritisk analyse af den politiske teologis rolle i statens jordiske eksistens ved hjælp af teoretiske redskaber jeg hentede fra et ufærdigt og hidtil ukendt manuskript af Karl Marx.